

УДК 373.2.015.31:73/76

РОЗВИТОК ХУДОЖНІХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Людмила Одерій

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна

Наталія Кудінова

магістр педагогічного факультету
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна

Анотація. У статті автори розглядають одну з актуальних сучасних психолого-педагогічних проблем – розвиток художніх здібностей у дітей дошкільного віку. Зазначено, що він відбувається за умови прилучення дітей до українського декоративно-ужиткового мистецтва та художньої діяльності в межах цього мистецтва; використання форм і методів педагогічної роботи, що забезпечують позитивне ставлення до проявів індивідуальності дитини в художній діяльності. Автори обґрунтовують можливість і ефективність використання українського декоративно-ужиткового мистецтва як домінуючого засобу розвитку художніх здібностей.

Ключові слова: художні здібності; українське декоративно-ужиткове мистецтво; розвиток; дошкільники.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні тенденції в розвитку освіти, зокрема системи дошкільного виховання, одним із пріоритетних завдань визначають розвиток людини, що постійно з раннього дитинства вдосконалює свою особистість, здібності, обдарованості.

Особливе місце серед них займають художні здібності, бо успіх розвитку суспільства залежить у певній мірі і від ступеня розвитку в його громадян здатності діяти за законами краси. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» визначає стратегічні напрямки розвитку освіти та забезпечення постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу – найвищої цінності нації.

Виявлення здібностей у дитини і їхній правильний розвиток – одне з найголовніших завдань педагогіки. Необхідно визначити такі засоби, які б допомогли дитині розкрити повніше свою обдарованість, розвинути свої здібності.

Українське образотворче мистецтво – великий скарб, його естетичні та художні особливості містять у собі джерело мудрості і краси. У «Базовому компоненті дошкільної освіти» наголошується, що в Україні складаються умови

для роботи дошкільних закладів, де у певній мірі використовуються досягнення естетичної спадщини народу [1].

Видатний педагог В. Сухомлинський уважав, що «...мистецтво – це резонатор, який посилює все добре, усе прекрасне, що є в душі дитини. Треба допомогти дитині через мистецтво глибше усвідомлювати свої думки та почуття, ясніше мислити і глибше почувати» [11, с. 18].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основою вивчення проблеми розвитку художніх здібностей у дошкільників постають праці таких видатних психологів: О. Венгера, Л. Виготського, О. Запорожця, В. Киріченко, Г. Костюка, О. Леонтєва, В. Мухіної, Є. Пілюгіної, С. Рубінштейна, Б. Теплова; педагогів: Н. Ветлугіної, Т. Казакової, Т. Комарової, Н. Сакуліної, А. Усової; філософів: В. Афанасьєва, П. Бойко, І. Давидова, Н. Овчіннікова, О. Познера, Є. Юдіна, а також Ф. Фребеля, М. Монтесорі, О. Декролі. А для побудови організованого навчання та виховання, які створюють умови для розвитку здібностей дитини, особливе значення мають дослідження таких відомих учених, педагогів і психологів, як Н. Ветлугіної, Л. Виготського, О. Матюшкіна, В. Моляко, Н. Сакуліної, В. Сухомлинського, Б. Теплова, А. Усової, П. Якобсона.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є актуалізація проблеми розвитку художніх здібностей у дітей дошкільного віку та висвітлення особливостей впливу українського декоративно-ужиткового мистецтва на їхній розвиток.

Результати дослідження. Виявлення здібностей у дитини і їхній правильний розвиток – одне з головніших завдань педагогіки. Зараз дуже важливим є вивчення окремих питань цієї проблеми. Поняття «художні здібності» – складне і багатогранне. Це особлива обдарованість, що виражається в схильностях, потребах і можливостях до художньої творчості в межах того чи того мистецтва. В. Кузьменко у своїй статті узагальнює, що художня здібність виявляється в схильності, потребі, здатності до художньої творчості, у легкості засвоєння навичок творчої діяльності [3].

Ми теж зробили спробу взяти участь у вирішенні проблеми розвитку здібностей, зокрема художніх здібностей дітей дошкільного віку. Припустили, що їхній розвиток відбувається за умови залучення дітей до українського образотворчого мистецтва та художньої діяльності в межах цього мистецтва; використання форм і методів педагогічної роботи, які забезпечують позитивне ставлення до проявів індивідуальності дитини в художній діяльності.

Розробляючи методику педагогічної роботи, спрямованої на розвиток художніх здібностей, ми виходили із загальновідомих фактів:

1. Здібності не є уродженими якостями, вони наявні лише в процесі розвитку; не існують поза конкретною діяльністю; рівень розвитку здібностей у кожної людини залежить від задатків; найвишого рівня розвитку здібностей можуть досягти особи обдаровані, талановиті, тобто ті, що мають сприятливе

сполучення різноманітних задатків; задатки – анатомо-фізіологічні особливості, що визначають можливості більшого чи меншого розвитку здібностей.

2. У психології розрізняють поняття «загальні здібності» та «спеціальні здібності».

3. Здібності до образотворчої діяльності – художні здібності, що належать до спеціальних.

Здібності в широкому філософському понятті – психічні якості індивіда, що регулюють його поведінку і служать умовою його життєдіяльності. Потенціальна здібність представлена організацією морфологічних структур, пристосованих для виконання певної діяльності. Найбільш загальна людська здібність – чуттєвість [2].

Під здібністю в спеціальному смислі розуміють комплекс психічних якостей людини, що роблять її придатною до визначної, історично складеної професійної діяльності. Як визначають філософи, формування здібностей передбачає засвоєння індивідом створених людством у процесі суспільно-історичного розвитку засобів діяльності. Так, здібності людини визначаються не лише діяльністю її мозку, успадкованими анатомо-фізіологічними особливостями індивіда, задатками, уміннями, навичками, але й ступенем досягнутого людством історичного розвитку. У цьому смислі здібності нерозривно пов'язані з суспільною організацією праці та пристосованою до неї системи освіти.

Якісний рівень розвитку здібностей висловлюється в понятті «талант» – сукупність здібностей, що дозволяють отримати оригінальний, досконалий і суспільно значущий продукт діяльності; у понятті «геніальність» – здатність здійснювати принципові зрушення в тій чи тій сфері творчості [6].

Усебічний розвиток здібностей відкриває кожній людині доступ до різних професійних форм діяльності – одне з найголовніших завдань кожного цивілізованого суспільства, кожної цивілізованої країни.

Здібності – індивідуальні особливості людини, що є умовою успішного виконання однієї чи декілька діяльностей. Якісно своєрідне сполучення здібностей, що забезпечують людині можливість успішного виконання будь-якої діяльності, називається обдарованістю. Здібності – не ті індивідуальні особливості, які полягають у вже надбаних знаннях чи навичках. А власне від здібностей залежить легкість придбання знань, умінь, навичок. Передусім процес їхнього надбання сприяє подальшому розвитку здібностей. Відсутність знань, умінь, навичок гальмує розвиток здібностей [8].

Здібності не надаються людині в готовому вигляді. Вони завжди результат розвитку, який здійснюється головним чином у процесі виховання і навчання. Уродженими можуть бути лише задатки, тобто анатомо-фізіологічні особливості, що лежать в основі розвитку здібностей. Самі ж здібності не можуть виникнути поза конкретною діяльністю людини. Усі складові здібностей – продукт людських взаємовідносин [4].

Це ще раз підкреслює і пояснює роль виховання. Свідомість, внутрішній духовний світ, усі різноманітні здібності, і насамперед здібність до діяльності, виникають у дитини в суспільній діяльності з дорослим, у результаті прилучення її до суспільної практики [5].

Безперечно, що здібності людей не є рівними. Це має бути враховано при вивченні особливостей та побудові будь-якого процесу навчання і виховання.

У зв'язку з обраною нами темою особливого значення набувають філософські дослідження особливостей естетичних і художніх здібностей. Вивченням їхніх особливостей займалися А. Абрамов, Є. Блаженова, Ю. Борев, В. Ванслов, І. Виноградов, М. Каган, І. Лукашин, В. Максимов, Ю. Платонов, Р. Радіна, Є. Яковлев та інші.

У їхніх роботах поняття «естетична здібність» визначається як сукупність індивідуально-психологічних особливостей людини, завдяки яким відкривається можливість здійснювати естетичну діяльність: естетично сприймати і переживати явища дійсності і мистецтва, оцінювати їх засобами судження, смаку і співставлення з ідеалом, створювати нові естетичні цінності (у праці, поведінці, науці, техніці і мистецтві) [10].

Корені естетичних здібностей – в особливих природних задатках. Однак проявляються і розвиваються вони лише у визначених психологічних і соціально-історичних умовах існування індивіда. Формуються вони відповідно до становлення і вдосконалення особистості в умовах наявного рівня естетичної і художньої культури. Своєрідним проявом, конкретизацією і спеціалізацією естетичних здібностей постають художні здібності (це здатність не лише до естетичного сприйняття, переживання і оцінювання творів мистецтва, а й здатність до створення художньої цінності) [9].

На відміну від естетичних здібностей, якими володіє кожна нормальна людина, художня здібність – особлива обдарованість, що виражається в прихильностях, потребі і можливості до художньої творчості, у легкості засвоєння навичок творчої діяльності, у тому чи тому виді мистецтва. Художня здібність залежно від рівня обдарованості особистості, від якості створених художніх цінностей, їхньої новизни, самобутності та суспільної значущості характеризується як талант і геній. При всій своїй універсальності, естетичні та художні здібності можуть бути розвинуті в різному ступені [9].

Культивування і розвиток цих здібностей – одне з головних завдань естетичного виховання. Педагогам-вихователям необхідно виважено зорієнтуватися у виборі засобів і методів вирішення цього завдання. За твердженням Т. Комарової, найважливішим фактором формування в дітей художніх здібностей є ставлення до художньої діяльності [7].

У дитини з розвиненими загальними художніми здібностями спостерігається особистісна реакція на предмети і явища. Вона виявляється у своєрідності зовнішніх і внутрішніх проявів під час сприймання навколишнього,

у підвищеному інтересі до художньої діяльності та естетично цінних об'єктів, особливому баченні світу.

Українське мистецтво, на наш погляд, являє собою зразок високої художності. Крім того, будучи рідним, воно зрозуміле, близьке і має великий емоційний вплив на дитину.

До українського образотворчого мистецтва належать твори як професійних художників, що творили в Україні або були українцями, так і народні, декоративно-ужиткові, ужиткові види мистецтва, як сучасні твори живопису, графіки, скульптури, кераміки, так і давні зразки.

Кожен народ під впливом життєвих і природних умов створює свої традиції в розвитку мистецтва. У цьому аспекті, українське мистецтво – нескінченна скарбниця краси та мудрості. Будь-якому справжньому твору мистецтва притаманна така якість, як народність. Це вираження в мистецтві загальнонародних інтересів, відображення життя народу, його ідейно-естетичних поглядів та потреб, ствердження засобами мистецтва народних ідеалів і цінностей.

Відзначаємо, що для використання у своїй роботі ми обрали народне декоративно-ужиткове мистецтво України. На наш погляд, саме завдяки таким його якостям, як зрозумілість призначення і доступні художні техніки, роблять саме цей вид мистецтва придатним для розвитку художніх здібностей дітей дошкільного віку.

Н. Сакуліна, аналізуючи особливості сприймання дітьми творів народного мистецтва підкреслювала, що дітям дошкільного віку близькі й зрозумілі твори декоративного розпису, різь, вишивки, народні іграшки. Діти сприймають їх повніше, глибше, ніж великі полотна живопису і станкову скульптуру. Це дуже допомагає вихователю [7].

Твори народного мистецтва розподіляються на види: за утилітарним або вжитковим принципом (тобто посуд, одяг, ткацтво, кераміка), а також за способом обробки матеріалів. Визначають так звані м'які матеріали (вишивка, плетіння, ткацтво, килимоткацтво) та тверді (художня обробка металу, кісток, кераміка). Виділяються також розписи.

Усі ці твори народного декоративного мистецтва близькі дітям барвистістю, простою композицією. Вони допомагають розвивати в дітей відчуття кольору, використовувати їхню техніку. Діти пізнають, що є ритм, симетрія, без яких декоративне мистецтво неможливе. Під час ознайомлення з творами дитина починає розуміти взаємозалежність між призначенням, формою і прикрасою предмета.

Можна назвати якості декоративно-ужиткового мистецтва України, що роблять його дієвим засобом розвитку художніх здібностей дітей: яскравість, простота форми, ритму, розташування художніх елементів, великий вибір і доступність матеріалу, художніх технік, можливість самостійних художніх проявів дітей.

Художні здібності – це здатність не лише до естетичного сприйняття, переживання і оцінки творів мистецтва, а й здатність до створення художніх цінностей. Це особлива обдарованість, що виражається в прихильностях, потребі й можливості до художньої творчості, у легкості засвоєння навичок художньої діяльності в тому чи тому виді мистецтва [9].

І саме українське мистецтво завдяки вищевказаним якостям надає дошкільникам можливість участі в реальній продуктивній художній діяльності. На основі цього ми провели спеціально організовану педагогічну роботу, спрямовану на виявлення ефективних форм і методів розвитку художніх здібностей дітей дошкільного віку засобами образотворчої діяльності в галузі українського декоративно-ужиткового мистецтва.

Відповідно до визначення художніх здібностей ми окреслили такі їхні показники:

- наявність у дитини інтересу і схильності до художньої діяльності;
- можливості дитини передавати в художній діяльності власні почуття, фантазії;
- якість дитячих робіт.

Методика роботи з дітьми спрямовувалась на:

- збагачення культури зорового сприйняття;
- розвиток емоційної чутливості до творів образотворчого мистецтва;
- прилучення до самостійної художньої діяльності в техніках народного мистецтва України;
- формування вміння використовувати свої уявлення про засоби художньої виразності (ритм, кольори, композиція) для втілення свого задуму, передачі своїх почуттів;
- формування вміння висловлювати своє ставлення до зображеного;
- розвиток уміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати;
- виховання прагнення самим брати участь у створенні прекрасного, вносити його елементи до життя;
- розвивати в дітей інтерес та уявлення про художні особливості й призначення декоративно-ужиткового мистецтва України.

Методика передбачала такі форми організації дітей: спеціальні тематичні заняття, екскурсії, ігри, вправи. Основним методичним принципом було створення атмосфери позитивного настрою на заняттях і поза ними.

Для розвитку художніх здібностей ми використовували поєднання різних методів, прийомів, форм роботи з використанням різноманітних зображувальних і наочних матеріалів.

Пріоритети надавались спостереженням за навколишньою дійсністю, розгляданням творів мистецтва, їхнім порівнянням і співставленням; ігровим методам і прийомам; пошуково-проблемним методам; а також таким формам, як заняття, художньо-дидактичні ігри та прогулянки.

Проведена нами робота підтвердила припущення про те, що розвиток художніх здібностей у дітей дошкільного віку відбувається за умови використання естетичних і виховних можливостей українського образотворчого мистецтва, прилучення дітей до художньої діяльності в його межах, створення умов для проявів дитиною індивідуальності й самостійності в художній діяльності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На підставі вивчення психолого-педагогічних наукових досліджень і аналізу результатів проведеної нами спеціальної педагогічної роботи можна зробити такі висновки:

- образотворче мистецтво України, зокрема народне декоративно-ужиткове, має значний педагогічний потенціал, може бути вдало використане для розвитку художніх здібностей дітей дошкільного віку;
- особливості образотворчого мистецтва України дозволяє дітям успішно просуватися від прямого наслідування до індивідуального виконання художніх робіт;
- запорукою успішного розвитку художніх здібностей є залучення дітей до продуктивної художньої діяльності;
- для досягнення позитивних зрушень у розвитку художніх здібностей необхідно використовувати сукупність педагогічних методів і прийомів, які забезпечують створення умов для проявів індивідуальності і самостійності в процесі художньої діяльності.

Проведена нами робота дозволила укласти **рекомендації** для вихователів:

- обов'язковою умовою розвитку художніх здібностей дітей є систематична комплексна робота з використанням відповідних методик навчання художньої діяльності та спілкування з дитиною;
- розвиток здібностей можливий лише за наявності в дитини позитивної мотивації художньої діяльності, яка базується на основних потребах дітей дошкільного віку;
- велике значення має створення необхідних матеріальних умов для занять із дітьми художньою діяльністю (приміщення, обладнання, різноманітні якісні матеріали зібрані в зручному для дітей місці);
- для успішного розвитку художніх здібностей доцільно використовувати справжні зразки декоративно-ужиткового мистецтва України та самобутні художні техніки;
- необхідною умовою розвитку художніх здібностей дитини є організація діяльності на основі її власних вражень, емоцій, відчуттів;
- важливе широке використання ігрових прийомів у навчанні та ігрових мотивацій у художній діяльності.

Ми передбачаємо такі **напрямки подальшої роботи**:

- вивчення можливостей забезпечення наступності із школою в роботі, спрямованої на розвиток художніх здібностей дітей;

- пошук нових засобів розвитку художніх здібностей дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2012). Київ, Україна: Видавництво.
2. Запорожец, А. В. (1960). *Развитие произвольных движений*. Москва: Издательство Академии педагогических наук РСФСР.
3. Кузьменко, В. (1996). Словничок психолога. Здібності. *Дошкільне виховання*, 10, 26–27.
4. Кулачківська, С. (2002). Новий погляд на стару проблему. Гуманістичний підхід до розвитку дітей. *Дошкільне виховання*, 7, 16–17.
5. Леонтьев, А. (2005). *Деятельность, сознание, личность*. Москва, Россия: Смысл, Академия.
6. Матюшкин, А. М. (1993). *Загадки одаренности: Проблемы практической диагностики*. Москва, Россия: Школа-Пресс.
7. Комарова, Т. С., Сакулина, Н. П. и Халезова, Н. Б. (1991). *Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию*. Т. С. Комарова (Ред.). Москва, Россия: Просвещение.
8. Моляко, В. А. (2002). Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности. *Обдарована дитина*, 4, 25.
9. Неменский, Б. М. (1981). *Мудрость красоты: о проблемах эстетического воспитания*. Москва, Россия: Педагогика.
10. Платонов, Ю. П. (1990). *Психология коллективной деятельности: теоретико-методологический аспект*. Ленинград: Изд-во Ленинградского университета.
11. Сухомлинский, В. А. (1975). *О воспитании*. Москва: Политиздат.

РАЗВИТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СРЕДСТВАМИ УКРАИНСКОГО ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА

Людмила Одерий

кандидат педагогических наук, доцент кафедры дошкольного образования
ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой области, Украина

Наталья Кудинова

магистр педагогического факультета
ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой области, Украина

Аннотация. В данной статье авторы рассматривают одну из актуальных современных психолого-педагогических проблем – развитие художественных способностей у детей дошкольного возраста, которое происходит при условии приобщения детей к украинскому декоративно-прикладному искусству и художественной деятельности в рамках этого искусства; использования форм и методов педагогической работы, которые обеспечивают положительное отношение к проявлениям индивидуальности ребенка в художественной деятельности. Авторы обосновывают возможность и эффективность использования

українського декоративно-прикладного мистецтва в якості ведучого засобу розвитку художественних здібностей.

Ключевые слова: художественные способности; украинское декоративно-прикладное искусство; развитие; дошкольники.

IMPROVING PRESCHOOL CHILDREN'S ARTISTIC ABILITIES BY MEANS OF UKRAINIAN ARTS AND CRAFTS

Liudmyla Oderii

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Pre-school Education Department
SHEE "Donbas State Pedagogical University"
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine

Nataliia Kudinova

Master Student of Pedagogical Faculty
SHEE "Donbas State Pedagogical University"
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine

Abstract. In this article, the authors consider one of the most relevant contemporary psychological and pedagogical issues – the improving of artistic abilities of preschool children, which takes place in the context of involving children in Ukrainian arts and crafts and artistic activities within this art; using the forms and methods of pedagogical work that provide a positive attitude to the manifestations of the child's individuality in artistic activity. The methodology of working with children is aimed at enriching the culture of visual perception; improving emotional sensitivity to works of fine arts; involving in independent artistic activity in the techniques of Ukrainian folk art; forming the ability to use their ideas about means of artistic expression (rhythm, colour, composition) for the embodiment of their plan, the transfer of their feelings; forming the ability to express their attitude to the depicted images; developing the ability to compare, analyse, and generalize; forming the desire to participate in the creation of beauty and to bring its elements to life; developing the children's interest and the idea of artistic features and the purpose of Ukrainian arts and crafts.

The authors note that the obligatory condition for the development of children's artistic abilities is systematic comprehensive work using appropriate methods of teaching artistic activity and communicating with the child; the development of abilities is possible only if a child has a positive motivation for artistic activity based on the basic needs of preschool children; great importance is the creation of the necessary material conditions for children to engage in artistic activities (premises, equipment, different materials collected in a place convenient for children). For successful development of artistic abilities, it is expedient to use true samples of Ukrainian art and crafts and original artistic techniques; the necessary condition for the development of artistic abilities of a child is the organization of activities based on his or her own impressions, emotions, feelings. It is important to use gaming techniques in teaching and game motivations in artistic activities.

Key words: artistic abilities; Ukrainian art and crafts; improvement; preschool children.

REFERENCES

1. The basic component of preschool education in Ukraine. (2012). Kyiv, Ukraine: Vydavnytstvo.
2. Zaporozhec, A. V. (1960). *The development of voluntary movements*. Moscow: Izdatel'stvo Akademii pedagogicheskikh nauk RSFSR.

3. Kuzmenko, V. (1996). A Dictionary of Psychology. Abilities. *Doshkilne vykhovannia*, 10, 26–27.
4. Кулачківська, С. (2002). A new look at the old problem. Humanistic approach to the development of children. *Doshkilne vykhovannia*, 7, 16–17.
5. Leont'ev, A. (2005). *Activity, Consciousness, Personality*. Moscow, Russia: Smysl, Akademiya.
6. Matjushkin, A. M. (1993). *Riddles of giftedness: practical problems of diagnosis*. Moscow, Russia: Shkola-Press.
7. Komarova, T. S., Sakulina, N. P., & Halezova, N. B. (1991). *Methods of teaching fine art and design*. T. S. Komarova (Ed.). Moscow, Russia: Prosveshhenie.
8. Moliako, V. A. (2002). Problems of psychology of creativity and the development of an approach to the study of giftedness. *Obdarovana dytyna*, 4, 25.
9. Nemenskij, B. M. (1981). *Wisdom of beauty: about the problems of aesthetic education*. Moscow, Russia: Pedagogika.
10. Platonov, Ju. P. (1990). *Psychology of collective action: theoretical and methodological aspects*. Leningrad: Izd-vo Leningradskogo universiteta.
11. Suhomlinskij, V. A. (1975). *On Education*. Moscow: Politizdat

Матеріали надійшли до редакції 04.05.2018 р.